

ШТО ЗНАЧЫЦЬ самавызначэнне савецкіх народаў? Ці эвадзіцца яно ў рэшце рэшт толькі да магчымасці аддзялення той ці іншай з саюзных рэспублік ад СССР? Ды і ці разумна парушаць і разрываць даўнія і цесныя ўзаемасувязі, якія склаліся паміж імі?

Увесь савецкі і сусветны вопыт сведчыць: самавызначэнне нельга разглядаць толькі як нейкі аднаразовы акт, што рэалізуе права на выхад з федэрацыі. Гэта доўгі і шматпланавы працэс, які ўключае свярджэнне нацыянальнай годнасці, умацаванне палітычнай і эканамічнай самастойнасці, развіццё мовы і культуры. Так ставіцца пытанне ў платформе КПСС «Нацыянальная палітыка партыі ў сучасных умовах», прынятай на Пленуме ЦК КПСС восенню 1989 года.

СУВЕРЭНІТЭТ САЮЗНАЙ РЭСПУБЛІКІ:

НОВЫЯ ПЕРСПЕКТЫВЫ

НЕ ПРОСТА СКЛАДАННЕ, А ПАМНАЖЭННЕ СІЛ

У дакуменце канстатуюцца: саюзныя рэспублікі — суверэнныя сацыялістычныя дзяржавы — раўнапраўныя члены савецкай федэрацыі. Перабудова, якая пачалася ў краіне, расшырае іх самастойнасць. У прыватнасці, эканамічны змест самавызначэння адлюстроўваецца ў пераходзе іх на гаспадарскі і самафінансаванне.

Як гэта выглядае канкрэтна на прыкладзе адной з пятнаццаці саюзных рэспублік — Беларусі, праілюстравалі Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Мікалай ДЗЕМЯНЦЫ.

Бадай, ніколі раней эканамічная і грамадска-палітычная сітуацыя не абмяркоўвалася так бурна і падчас рэзка, як сёння, калі чакані хуткіх і прыкметных змяненняў да лепшага, абуджаныя перабудовай, апрадаліся далёка не ва ўсім. У дыскусіях аб пераадоленні крызісных з'яў сутыкнуліся самыя розныя пункты гледжання.

З аднаго боку, чуюцца заклікі не драматызаваць становішча: яго цяжка аналіз усяляе не толькі трывогу, але і надзею. Беларусь — адна з найбольш «удачных» рэспублік у сэнсе гаспадарчага развіцця. Яна наперадзе па цэлым шэрагу важных паказчыкаў, няхай то будзе рост нацыянальнага даходу ці павелічэнне прадукцыйнасці працы ў 70-80-х гадах. Інфляцыя, што ахапіла СССР, у Беларусі не так адчувальная: дадатковая эмсія грошай у апошнія гады практычна не дапускалася. І гэтак далей.

І яшчэ: цяжкасці павялічыла аварыя 1986 года на Чарнобыльскай АЭС, размешчанай на тэрыторыі Украіны. Радыеактыўныя рэчывы, што вырваліся тады з рэактара, былі занесены адтуль вытрамі ў суседнюю Беларусь, дзе забрудзілі вялікія плошчы яе зямель. У выніку яна страціла для нармальнага выкарыстання каля 1/5 сваіх угоддзяў.

Нельга не агаварыцца: было зроблена ўсё магчымае, каб звесці да мінімуму ўрон ад катастрофы. Беларусі, як і Украіне, натуральна, дапамагала ўся краіна, кінуўшы ім на выручку такія сілы і сродкі, якіх не мела ні адна з гэтых рэспублік. У самыя кароткія тэрміны былі выкананы вялікія і складаныя работы на самой АЭС і ва ўсіх зонах заражэння: абследаванне і лячэнне пацярпелых, аб'яшчэнне і захаванне рэактара, дэактывацыя глебы і пабудовы, перасяленне людзей, забеспячэнне эвакуіраваных на новым месцы жыллем і да т. п.

Экстранымі мерамі 1986 года справа не абмежавалася. Далейшае адзараўленне становішча пасля чарнобыльскага бедства прадугледжвае спецыяльная праграма, падрыхтаваная яшчэ даўна ў Беларусі і прадстаўленая ў агульнасаюзныя органы для ўключэння ў дзяржаўныя планы СССР на 90-я гады з выдзяленнем усіх патрэбных укладанняў з агульнасаюзных рэсурсаў.

Гэты прыклад лішні раз нагадвае аб узаемазалежнасці рэспублік, аб важнасці зладжанага іх узаемадзеяння пад эгідай Саюза ССР. Але, выдма, пры ўсім тым кожная з іх можа і

павінна больш эфектыўна вырашаць любыя свае праблемы ва ўмовах большай самастойнасці ў рамках савецкай федэрацыі.

Савецкая федэрацыя ахарактарызавана ў платформе КПСС формулай: без моцнага Саюза няма моцных рэспублік, без моцных рэспублік няма моцнага Саюза. Каб лепш ажыццявіць гэтую ідэю на практыцы, трэба будзе больш канкрэтна вызначыць кампетэнцыі і ўзаемныя абавязальствы Саюза ССР і яго складаных — 15 суверэнных дзяржаў.

Паўнамоцтвы Саюза ССР і правы саюзнай рэспублікі не антаганістычныя адзін аднаму, падкрэслівае Мікалай Дземянцый. Канстытуцыямі СССР і Беларускай ССР даўно ўжо замацаваны саюзны і рэспубліканскі ўзроўні

кампетэнцыі, якія павінны спалучацца несупярэчліва, гарманічна. Але гісторыя савецкага грамадства паказала: проста абвясціць прынцыпы рэспубліканскага суверэнітэту мала. Патрэбна для гэтага дзеездольнае заванадаўства складваецца, па сутнасці, толькі сёння, калі ў СССР разгарнуліся працэсы перабудовы, усебаковай дэмакратызацыі.

Канстытуцыі СССР і саюзных рэспублік падвергліся перагляду і ўдасканаленню. Змяненняў і дапаўненняў ужо нямала, але ў бліжэйшай будучыні да іх дабавіцца, верагодна, цэлы шэраг новых. Патрабуецца распрацоўка канкрэтных прававых норм, каб кожны рэгіён меў усе гарантыі самастойнасці ў вырашэнні сваіх праблем. Гэта не азначае, аднак, што ён павінен рана ці позна самаізалявацца ад звыкллага акружэння. Наадварот, трэба захоўваць і развіваць, у нечым радыкальна перабудоўваць, але ўсём не разбураць гарызантальныя ўнутрысаюзныя ўзаемасувязі — сацыяльна-эканамічныя, культурныя і гэтак далей.

Наша канцэпцыя суверэнітэту не прадугледжвае аддзялення ад СССР, гаворыць Мікалай Дземянцый. Гэтую канцэпцыю ў большасці сваёй падтрымлівае беларуская грамадскасць.

Мы ясна бачым арыенціры руху наперад курсам перабудовы, працягваемой суб'ектнік. Сярод іх — актыўнае прыцягненне грамадзян да самакіравання ў розных сферах і на ўсіх узроўнях энлізу даверху; дакладнае размежаванне функцый паміж партыйнымі і дзяржаўнымі органамі; забеспячэнне паўнаўладдзя Саветаў; фарміраванне прававой дзяржавы; умацаванне правапарадку...

З 1990 года Беларусь перайшла на новыя ўмовы гаспадарання, у аснове якіх — рэгіянальнае самакіраванне і самафінансаванне. Гэта дазволіць ёй лепш распараджацца сваімі сіламі і сродкамі. Прадпрыемствы набываюць нябачаную раней самастойнасць ва ўсім — у наладжванні забеспячэння сыравінай, у вырабе і збыце прадукцыі, у планаванні ўсёй сваёй дзейнасці. Будучы падведмаснымі таму ці іншаму мясцоваму Савету, яны павінны адлічваць яму нейкую долю прыбытку, плату за працоўныя і прыродныя рэсурсы. А чым мацнейшая матэрыяльная база, на якую абапіраецца гэты орган улады, тым больш у яго магчымасцей уплываць на становішча спраў у маштабах сваёй тэрыторыі.

Іншыя прыклады зрухаў на шляху да рэальнага суверэнітэту БССР — ужо прынятыя напраўкі да яе Канстытуцыі, якія рэгламентуюць парадак выбараў у мясцовыя Саветы; прыняты статус дзяржаўнасці беларускай мовы; расшырэнне прамых сувязей з замежнымі фірмамі...

Дзякуючы перабудове савецкай федэрацыі, Беларусь і іншыя рэспублікі ўступаюць у новы этап развіцця. З ростам іх самастойнасці і паглыбленнем узаемадзеяння паміж імі не можа не праявіцца феномен інтэграцыі — не проста складанне, а памнажэнне сіл.

Вячаслаў ХАДАСОУСКІ.